

Valokuvia intiaaneista – suomeksi

■ MARKKU HENRIKSSON

Don Gulbrandsen: *Pohjois-Amerikan intiaanit. Edward S. Curtisin ainutlaatuinen kuvakokoelma*. Suomentanut Ari Ahola. Gummerus 2008.

Mielikuviiimme Pohjois-Amerikan intiaaneista ovat vaikuttaneet eniten Hollywoodin elokuvat, Lännen sarjakuvat ja Edward S. Curtisin valokuvat. Elo- ja sarjakuvatkin ovat käyttäneet Curtisin kuvia malleinaan. Curtis itsekin teki elokuvan luoteisrannikon intiaaneista ja toimi muun muassa ohjaaja Cecil B. DeMillen kameramiehenä.

Nyt Gummerus on julkaissut suomenkielisen laitoksen joukosta Curtisin valokuvia. Loistavaa! Kuvat ovat upeita, Curtis oli erittäin taitava valokuvaaja. Toivoa sopii suomenkielisten lukijoiden kiinnostuvan katselemaan tätä kirjaa. Ehkä he sitä kautta kiinnostuvat myös enemmän Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoista. Vaarana tosin on, että Curtisin kuvat vain ruokkivat romanttisia ja harhaisiakin käsityksiä Yhdysvaltain intiaaneista.

Curtis valokuvaajana

Gulbrandsenin kirja alkaa lyhyellä ja melko tavanomaisella kertomuksella Edward Sheriff Curtisin (1868–1952) elämästä. Tämän enempiä Curtisin elämästä tavallisen lukijan tuskin tarvitsee tietääkään, kuvat ovat pääasia. Olisin kaivannut hieman kriittisempää otetta Gulbrandsenin tekstiin. Esimerkiksi se, että Curtis lavasti kuviaan, jää vain ohimeneväksi heitoksi ker-

rottaessa Curtisin koettelemuksista niin finanssi- kuin avioliittorintamalla.

Valokuvaajan uransa Curtis aloitti muotokuvaajana 1880-luvulla ja pääosa hänen intiaanikuvistaankin on muotokuvia. Curtis oli aikanaan hyvin tunnettu ja suosittukin valokuvaaja, joka sai mainetta myös intiaanien perinteen tallentajana. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen, ja viimeistään suuren lamakauden aikana, hän jäi kuitenkin vähitellen unhoon. Hänen kuollessaan juuri kukaan ei muistanut hänen intiaanikuviin. Ne löydettiin uudestaan vasta 1980-luvulla, jonka jälkeen Curtisin kuvista on julkaistu monenlaisia koelmia ja käytetty kuvituksena intiaaneista kertovissa kirjoissa.

Curtis osasi sommitella kuviinsa sekä valot että varjot. Kun monet muut valokuvaajat siirtyivät tekniikan kehittymisen myötä pienempiin rullafilmiikameroihin, Curtis pysyi uskollisena työläiden ja painavien lasilevyjen tekniikalle.

Vaikka Curtis totesi intiaanien elävän kurjissa oloissa, hän ei kuitenkaan kuvannut heitä köyhinä rääsyläisinä. Curtisin näkökulma oli aivan toinen kuin esimerkiksi tanskalaisentyisen aikalaisensa Jacob Riisin, joka sosiaalisen omantunnon vaivaamana kuvasi New Yorkin köyhiä katupoikia tai Alfred Stieglitzin, joka oman vaurautensa vakuuttamana tarkasteli köyhiä taiteellisenä kohteena.

Curtisin intiaanit ovat uljaita jäänteitä menneestä maailmasta. Curtisilla oli kiire kuvaamaan heitä niin kauan kun heitä vielä oli. Viimeisinä vuosinaan hän valittikin, että intiaanien maailma oli jo kadonnut. Niinpä hän retusoi-kin kuvistaan pois valkoisen mie-

hen esineitä saadakseen aikaan adon (mutta menneen) intiaanitunnelman.

Intiaaneja kuvatessaan Curtis liittyy pikemminkin intiaaneja aiemmin kankaalle maalanneiden taiteilijoiden kuin aikansa valokuvaajien joukkoon. Washingtonilainen muotokuvamaalari Charles Bird King oli aloittanut intiaanien ikuistamisen silloisen intiaaniasiainkomissaari Thomas McKennyn kehotuksesta 1820-luvun alussa. Aikojen kuluessa King maalasi yli sata muotokuvaa Washingtonissa vierailleista intiaanijohtajista. Vuosina 1834–1844 McKenney julkaisi kolmiosaisen teossarjan *History of the Indian Tribes of North America*, jonka kuvituksena oli Kingin maalauksista tehtyjä litografioita. Curtis tunsu tämän kirjasarjan hyvin.

Samaan aikaan Kingin kanssa James Lewis maalasi kuvia intiaaneista St. Louisissa ja George Catlin kiersi pitkin ja poikin Länttä usean vuoden ajan tehden tuhansia luonnoksia, piirroksia ja maalauksia niin Lännen maisemista kuin sen asukkaistakin. Curtis tunsu myös Catlinin saavutukset ja tämän vuonna 1841 julkaistun kirjan *Letters and Notes on the Manners, Customs and Conditions of the North American Indian*. Kaikki tunsivat Currierin ja Ivesin Catlinin töiden pohjalta tekemät painokuvat.

Curtisin valokuvat liittyvät, paitsi Kingin, Catlinin ja irlantilais-kanadalaisen Paul Kanen maalausten perinteeseen, myös sveitsiläisen Karl Bodmerin kuvauksiin. Bodmerhan teki vuosina 1832–33 saksalaisen prinssi Maximilianin kanssa matkan Länteen ja kuvitti tämän teoksen. Curtis ei kuiten-

Curtis tallensi kuvissaan muun muassa intiaanien pukuloistoa.

kaan ollut kovin innostunut Bodmerin vauhdikkaista taistelu- tai seremoniakuvauksista, vaan pysyi tiukemmin Kingin ja Kanen rauhallisten kasvokuvien maailmassa. Hän ei myöskään ollut kovin innostunut oman aikansa maalaajien, kuten esimerkiksi Charles Schreyvogelin, Frederic Remingtonin tai Charles Russellin, rasistisista taistelukuvauksista, vaikka joissakin Curtisin valokuviissa on kyllä samaa surumielisyyttä kuin Henry Farnyn intiaanimaalauksissa.

Curtis toki liittyi monessa suhteessa aikansa valokuvaajiin. Kun Suezin kanava synnytti Yhdysvalloissakin kiinnostuksen Lähi-itään, tuli arabeista päivän sana niin muodissa kuin jokapäiväisessä elämässäkin. Jacob Riis nimitti kuvaamaan New Yorkin poikia "katu-arabeiksi" ja Curtis puetutti vuonna 1904 apache tai navajo Monen Vuohen Pojan arabimaiseen hupaan ja ilmeeseen (s. 46).

Curtisin intiaanikuvat

Gulbrandsenin kirjan kuvat on valittu Curtisin ottamista noin 40 000

kuvasta ja järjestetty lukuihin tämän 20-osaisen *The North American Indian* -teoksen osien mukaan. Siten se on ikään kuin lyhennetty versio Curtisin lähes 30 vuotta kestäneestä suurtyöstä. Miten ja miksi juuri nämä kuvat on valittu, sitä Gulbrandsen ei kerro.

Mukana on monia Curtisin tuttuja mestariteoksia. On kuva lakotajohtaja Punaisesta Pilvestä, pimojen majasta, kolmesta pieganpäälliköstä, cheyennien Pikku Sudesta, nez percéiden Päällikkö Josephista ja Curtisin "läpimurto-kuva" prinsessa Angelinesta. Eniten jäin kaipaamaan niitä mestariteoksia navajoista Canyon de Chellyn maisemissa, joista on melkein pä tullut Curtisin nykyaikainen tavaramerkki.

Curtisilla oli silmää naiskauneudelle, se näkyy tämänkin kirjan valikoimasta. Tarkoituksellako vai sattumalta mukana on vain yksi kuva, jossa intiaaninainen esiintyy olkapäät ja rinnat paljaana (s. 61). Eikä mukana ole myöskään hyvin tunnettua kuvaa wintu(?)-työstä, jonka "rusketusraidat" paljastavat, että Curtisin kuvaama nainen ei normaalisti pitänyt puseroaan kuvan esittämällä tavalla.

Curtis manipuloi usein kohteitaan esimerkiksi riisumalla kauniita intiaaninaisia puolialastomiksi. Näin tietysti saatiin ylläpidettyä näkemyksiä intiaaneista puolialastomina villeinä, mutta myös tuotiin esiin intiaaninaisten kuviteltu seksuaalisuus, vaikka todellisuudessa kyse oli niiden rautatieyhtiöiden- ja muiden herrojen seksuaalisuudesta, jotka mielellään katselivat naisia tällaisissa asuissa. Sellaiset kuvat menivät paremmin kaupaksi.

Curtisin elokuvassa *Land of the Head-Hunters* naamioituneet kwa-

kiutle-intiaanit saapuvat suurilla veneillä häämenoihin. Todellisuudessa häitä ei juhlittu näin, vaan Curtis palkkasi intiaanit näyttelmään häät oman käsikirjoituksensa mukaan. Vuosia myöhemmin Curtisin näyttelijöinä käyttämien intiaanien haastattelut paljastivat asian myös muille. Toisaalta Curtisin elokuva ja valokuvat ovat ainoat tilanteet, joissa olemme koskaan nähneet näitä asuja ja naamioita käytetyn. Intiaaneillekin ne antoivat mahdollisuuden ainakin osaksi esittää kiellettyjä seremonioita.

Curtis ansaitseekin kritiikkiä siitä, että hän asetti kuvauskohteen sa toimiin ja puki heidät museoita varten, mutta joissakin kuvissaan Curtis myös tavoitti sen harmonian luonnon kanssa, johon alkuperäiset amerikkalaiset itse uskoivat. Hyvä esimerkki tällaisesta on kuva apsaroke-naisesta viemässä poltopuita tiipiiseensä vuonna 1908 jossain Montanan tai Wyomingin mailla (”Talvi”, s. 93).

Valokuviansa ohella Curtis teki luonnollisesti runsaasti huomioita intiaanien elämästä ja varsinkin esinekulttuurista. Hänellä oli varmat mielipiteet siitä, minkä intiaaniryhmän ruukut olivat muita taidokkaampia tai minkä huovat muita paremmin kudottuja. Guldbransenin kirjassa monia kuvia seuraavat pitkäkötköt tekstit, joiden alkuperää ei valitettavasti kerrota. Lukija erehtyy helposti luulemaan, että tekstit ovat Curtisin, mutta ainakin paikoin ne ovat sellaisia, että Curtis tuskin kirjoitti niin.

Curtis kuvasi lähes kaikkia Mississippin länsipuolisia intiaanikansoja Arizonasta Alaskaan asti. Parhaimmillaan kuvat olisivat saattaneet toimia jopa antropologisena tallenteena intiaanien historiasta,

osittain Curtis uskoi tällaista tekevänsäkin. Kaupalliset intressit ja mahdollisesti taiteellisetkin näkemykset muuttivat kuvia kuitenkin niin, ettei niistä ole intiaanien todellisuuden tallenteiksi. Yhdysvaltalainen Christopher Lyman ja englantilainen Mick Gidley ovat osoittaneet, että Curtisin kuvat edustavat pikemminkin Curtisin ja hänen rahoittajiensa näkemystä intiaaneista kuin todellisuutta. Mutta tilanne on toki sama Charles Bird Kingin ja George Catlininkin kohdalla.

Curtisin vaikutus siihen, miten me näemme Yhdysvaltain alueen alkuperäiskansat, on suurempi kuin kenenkään muun. Curtisin kuvat katoavasta rodusta ovat tärkeä osa intiaaneista rakennettua romanttista myyttiä. Kun intiaanit eivät Yhdysvalloistakaan ole kadonneet, pitäisi kuvia katsoessa kuitenkin muistaa, että ne ovat Curtisin haluama näkemys menneisyydestä, ei sen todellinen kuva.

**Kirjoittaja on Helsingin yliopiston
Yhdysvaltain tutkimuksen professori.**